

Lunds Universitet

Sociologiska institutionen

*Nödens fält:
en bourdieusk studie av socialt arbete*

Författare: Jonathan Møllergård

Kandidatuppsats: SOCK01, 15 HP

Vårterminen 2013

Handledare: Bo Isenberg

ABSTRAKT

Författare: Jonathan Møllergård

Titel: *Nödens fält: en bourdieusk studie av socialt arbete*

Kandidatuppsats: SOCK01, 15 hp

Handledare: Bo Isenberg

Sociologiska institutionen, vårterminen 2013

Vad är konturerna för det sociala arbetets fält? Så lyder problemformuleringen i denna studie. Syftet med arbetet är att utarbeta en alternativ modell för förståelse av socialt arbete utifrån Bourdieus fältbegrepp. Arbetet utgår från ett antal allmänna fältaspekter. Dessa allmänna drag operationaliseras genom att översättas till ett antal teman som kan knyta an till ett empiriskt material. Intervjuer med medarbetare i tre organisationer som ägnar sig åt socialt arbete har därefter genomförts. Dessa intervjuer har fungerat som underlag för att konstruera socialt arbete som ett nödens fält, där agenter strider om att definiera nöd och nödställda. Den modell som uppsatsen presenterar har teoretisk potential men behöver utvecklas vidare för att ge ökad förståelse av socialt arbete som fenomen.

Nyckelord: Socialt arbete, Bourdieu, fält, symboliskt kapital

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	2
1.1 Syfte och avgränsning.....	2
1.2 Problemformulering.....	3
1.3 Disposition.....	3
2. Teori och tidigare forskning.....	3
2.1 Teori	4
2.1.1 Bourdieus fältbegrepp.....	4
Strid.....	5
Gemensamt intresse.....	5
Fältspecifikt kapital.....	5
Agenternas strategier.....	6
Produktion på fältet.....	7
2.2 Bourdieu inom forskningen om socialt arbete.....	7
3. Metod.....	8
3.1 Uppsatsens epistemologi och metodologiska strategi.....	9
3.2 Urval.....	10
3.2.1 Val av organisationer.....	10
Betaniakyrkan.....	11
Stadsmissionen.....	11
Aluma.....	11
3.2.2 Val av intervjupersoner.....	11
3.3 Analysmetod och intervjuer.....	11
3.3.1 Analysmetod.....	12
3.3.2 Intervjuer.....	12
3.4 Etiska hänsynstaganden.....	13
4. Analys.....	13
4.1 Vad är fältets gemensamma intresse?.....	13
4.2 Vad är fältets centrala strid?.....	15
4.3 Vad är fältets specifika kapital?.....	16
4.4 Vad produceras på fältet?.....	17
4.5 Vad är agenternas strategier?.....	18
4.5.1 Val av investeringsobjekt.....	19
4.5.2 Strategier för differentiering.....	20
4.6 Det sociala arbetets konturer – nödens fält.....	21
5. Diskussion.....	22
5.1 Nödens fält och tidigare forskning	22
5.2 Avvikelser från den föreslagna modellen.....	24
6. Sammanfattning och vidare forskning.....	26
7. Litteraturförteckning.....	27

1. Inledning

Socialt arbete och den sociologiska vetenskapen är nära bundsförvanter. Ämnen som upptar socialarbetarens vardag, som exempelvis hemlöshet, arbetslöshet, och missbruk, intresserar även många sociologer. Sociologin kan, enligt Repstad (2005, s.11), hjälpa socialarbetaren att ”förstå både det som sker internt inom vård- och socialsektorn och det som händer i samspelet mellan yrkesutövarna och den samhälleliga omgivningen.” De flesta socionomutbildningar innehåller följaktligen kurser i sociologisk metod och teori.

Samtidigt utnyttjas inte relationen mellan sociologi och socialt arbete alla gånger optimalt, trots att det sociala arbetets institutioner och organisationer skulle vinna på att använda sociologin för att förstå sig själva i relation till *andra*, framförallt sådana andra som utgörs av klienter. Bland annat skulle sociologin i högre utsträckning kunna användas för att skapa större förståelse av de egna intressen som är involverade i det sociala arbetet. Idén bakom denna uppsats är därför att preliminärt undersöka huruvida socialt arbete kan gynnas av sociologins metoder och teorier genom att erbjuda sig själv som studieobjekt.

1.1 Syfte och avgränsning

Sociologin erbjuder ett hav av möjliga metoder och teorier som kan användas för ett sådant uppdrag. Jag har valt att använda den franske sociologen Pierre Bourdieus s.k. *fältbegrepp* i syfte att föreslå en alternativ modell för att förstå socialt arbete. Modellen ska naturligtvis inte tolkas som en exakt *avbildning* av hur socialt arbete fungerar utan kan snarare ses som en weberiansk s.k. idealtyp. Uppsatsen målsättning är inte heller att *bevisa* modellens riktighet, utan att peka på en alternativ möjlighet att förstå socialt arbete.

Inom kandidatuppsatsens begränsade ram är det inte heller möjligt att genomföra en fullskalig fältstudie. De teoretiska ambitionerna har avgränsats genom att ett antal aspekter av Bordius fältbegreppet valts ut i syfte att antyda konturerna och innehållet i det sociala arbetets fält. Vidare har undersöks i uppsatsen inte *alla* typer av arbete. Empiriskt har uppsatsen avgränsats till att undersöka organisationer inom den ideella eller privata sektorn.

1.2 Problemformulering

Enligt Bourdieu finns det inte någon övergripande logik som drar eller knuffar samhället i en viss riktning. Istället består samhället av ett antal fält, och vart och ett av dessa fält lyder under en egen, autonom logik. Denna uppsats övergripande frågeställning är därför: Om socialt arbete ska betraktas som ett fält, i Bourdieus mening, vad är i så fall detta fälts logik? Ett annat sätt att uttrycka detta är: *Vad är konturerna av det sociala arbetets fält?*

För att besvara denna fråga har en rad del- eller underfrågor formulerats: a) Vad är fältets gemensamma intresse? b) Vad är fältets centrala strid? c) Vad är fältets specifika kapital? d) Vad produceras på fältet? e) Vad är agenternas strategier på fältet? Dessa underfrågor knyter direkt an till olika aspekter av fältbegreppet (se Teorikapitel) och de är också utformade för att kunna knyta an till ett empirisk material (se Metodkapitel).

1.3 Disposition

I avsnittet *Teori och tidigare forskning* redogörs inledningsvis för Bourdieus kapitalbegrepp. Därefter presenteras några tidigare försök att inkorporera Bourdieus begreppsapparat inom socialt arbete. I avsnittet *Metod* beskrivs hur studiens förfarande. Inledningsvis beskrivs uppsatsens epistemologiska position och den övergripande metodologiska strategin. Därefter redogörs för undersökningens urval, intervjuer, och analysmetod. Avsnittet avslutas med en diskussion om forskningskvalitet samt en redogörelse för etiska hänsynstaganden. Därpå följer uppsatsens *Analys*. Här besvaras, med hänvisning till det empiriska underlaget, var och en av de underfrågor som formulerats i inledningen. Därefter knyts dessa svar samman för att svara på den övergripande problemformuleringen: *Vad är konturerna av det sociala arbetets fält?* Avsnittet *Diskussion* ställs först uppsatsens resultat, som har formen av en modell, i relation till tidigare försök att inkorporera Bourdieus begrepp inom socialt arbete.

2. Teori och tidigare forskning

I detta avsnitt beskrivs fältbegreppet och tidigare ansatser till att inkorporera Bourdieus begrepp inom socialt arbete.

2.1 Teori

Bourdieu tycks inte i första hand betrakta sig själv som en teoretiker utan som en verklighetsnära forskare. Han säger exempelvis:

Jag förstår vetenskaplig teori som ett program för seende och handlande – ett vetenskapligt habitus, om man så vill – som endast visar sig i det empiriska arbete som förverkligar det. [Vetenskaplig teori] är en temporär konstruktion som får form av och genom empiriskt arbete. (Bourdieu och Wacquant 1992, s.161)

Detta synsätt medför att Bourdieu sällan eller aldrig ger någon enkelt redogörelse för det teoretiska begreppet *fält*, utan han har istället genom sina empiriska studier visat hur begreppet kan *användas*. En fullständig beskrivning av hur Bourdieu använder fältbegreppet är således praktiskt taget omöjligt och skulle samtidigt strida mot upphovsmannens intention. Ändå är det här på sin plats att nämna något mer om fältbegreppet - och framför allt de aspekter som jag valt att tona ner eller helt utelämna i denna uppsats.

Bourdieu ger exempelvis ofta en kortare definition av ett fält som ”ett nätverk, eller en konfiguration, av objektiva relationer mellan positioner” (Bourdieu och Wacquant 1992, s.97). Tanken om objektiva positioner och relationerna mellan dessa positioner är viktig i mycket av det empiriska arbete som använder sig av fältbegreppet. I denna uppsats läggs istället fokus på de *agenter* som besitter dessa positioner. Dessa objektiva positioner är även starkt knutna till begreppet *habitus*, som inte heller ges någon plats i uppsatsen. Slutligen så utvecklas inte kapitalbegreppet och dess inverkan på agenternas strategier till fullo.

2.1.1 Bourdieus fältbegrepp

Enligt Bourdieu är således ett fält är ett separat socialt universum som fungerar efter sina egna lagar och efter en egen logik. Komplexa samhällen som vårt eget består av ”ett antal sådana relativt autonoma sociala mikrokosmos” (Bourdieu och Wacquant 1992, s.97). Även om varje enskilt fält lyder under sina egna lagar så finns det, menar Bourdieu, vissa ”allmänna lagar för fälten: så pass olika fält som politikens, filosofins eller religionens fält har invarianta lagar för sina funktionssätt” (Bourdieu 1992, s.41). Några av dessa invarianta lagar för fälten har ett särskilt intresse för syftet med denna uppsats, nämligen följande: "strid"; "gemensamt intresse"; "fältspecifikt kapital"; "agenternas strategier"; "produktionen på fältet".

Strid

Det sociala universum som är fältet befolkas av vad Bourdieu kallar *agenter*, med vilket avses ”isolerade individer, grupper eller institutioner” (Bourdieu 1993a, s. 29). Agenterna inom detta fält strider om någonting som är gemensamt för dem. Broady (Broady 1991, s.270) exemplifierar genom att hänvisa till det litterära fältet:

Tag det litterära fältet som exempel. Inom detta fält verkar författare, litteraturkritiker, redaktörer, litteraturvetare, förläggare, tidskriftsägare. Institutionerna kan vara kulturtidskrifter, dagstidningarnas, radions och tevens kulturredaktioner, förlag, universitetens litteraturvetenskapliga institutioner, akademier och sällskap, Kulturrådet, Författarförbundet. Det gemensamma som står på spel är definitionen på god litteratur och god litteraturkritik, rätten att skriva erkänd litteratur, auktoriteten att fälla omdömen om litterär kvalitet.

Författare, litteraturkritiker, redaktörer, etc. är således exempel på de typer av agenter som strider på det litterära fältet, där det i grunden är litteraturen som är föremålet för striderna. Bourdieu uttrycker att föremålet för striderna är ”monopolet på det legitima våld (den specifika auktoritet) som karaktäriserar fältet i fråga” (Bourdieu 1992, s.43). Med detta något kryptiska ordval vill Bourdieu tydliggöra att målet för striden på det specifika fältet är att monopolisera auktoriteten att definiera. I exemplet det litterära fältet handlar det alltså om makten att definiera vad litteratur är.

Gemensamt intresse

Striderna till trots förenas agenterna alltid av ”ett visst antal grundläggande intressen, nämligen allt som rör fältets existens” (Ibid., s.44). För att återknyta till litteraturens fält så är agenterna, sina olika uppfattningar och synsätt på litteratur till trots, ense om att litteratur är något som är värt att strida om. På detta fält är alltså litteraturen samtidigt det som strids om och det som förenar.

Fältspecifikt kapital

Gemensamt för alla fält är också existensen av ett *fältspecifikt kapital*, med vilket avses ett ”[kapital som] har värde *i relation till* ett bestämt fält” (Ibid., s.43). Det fältspecifika kapitalet är en typ av *symboliskt kapital*. Ett symboliskt kapital är något ”som uppfattas av sociala agenter utrustade med perceptionskategorier som gör att de känner igen dem (urskilj[er] dem) och erkänn[er] dem, tillskriv[er] dem ett värde” (Bourdieu 1999, s. 97). Vad Bourdieu här försöker komma åt är att det symboliska kapitalet är beroende av vem som uppfattar det, och att olika egenskaper eller tillgångar därför uppfattas som värdefulla i olika sammanhang.

På politikens fält kan exempelvis titlar som ”partiledare” eller ”ekonomisk talesperson” ses som värdefulla och vara förknippade med prestige. På det litterära fältet kan samma titlar vara så gott som värdelösa. Agenter på politikens fält har således, för att återknyta till citatet ovan,

perceptionskategorier som gör att de uppfattar partiledartiteln som värdefull. Agenter på det litterära fältet saknar dessa perceptionskategorier, och därför utgör partiledartiteln inte något symboliskt kapital på det litterära fältet.

Vissa egenskaper och tillgångar fungerar som symboliskt kapital på flera fält. Ett fältspecifikt kapital, däremot, är knutet till ett specifikt fält och ”kan inte omvandlas till en annan kapitalart annat än under speciella villkor” (Bourdieu 1992, s. 43). På det litterära fältet finns med andra ord ett fältspecifikt litterärt kapital som är direkt knutet till detta fält och som ger anseende endast där, medan det finns ett fältspecifikt filosofiskt kapital som endast ses som värdefullt på filosofins fält.

Det fältspecifika kapitalet har stor bäring på de strider som utspelas på fältet, eftersom det ”utgör grunden för den makt eller specifika auktoritet som karaktäriserar ett fält” (Ibid., s.44). Att inneha det fältspecifika litterära kapitalet är alltså grunden för auktoriteten att definiera litteratur. Detta medför att det fältspecifika kapitalet är ett vapen i striderna på fältet, samtidigt som det kan sägas utgöra målet för striderna.

Agenternas strategier

I striderna på fältet antar agenterna olika *strategier* för att ”öka eller behålla sitt kapital” (Bourdieu och Wacquant 1992, s.99). Olika typer av agenter kan välja att anta olika strategier beroende på vad som passar deras förutsättningar bäst. Dessa strategier är inte nödvändigtvis medvetna:

Jag vill ännu en gång påminna om att den princip som de filosofiska (eller litterära) strategierna följer inte är det cyniska kalkylerandet, en medveten strävan att maximera den specifika profiten [...] De strategier jag talar om är handlingar som objektivt riktas mot mål som kanske inte är de mål som eftersträvas subjektivt. (Bourdieu 1992, s.50)

För att förtydliga: En litteraturkritiker kan själv uppfatta det som att han eller hon ger en rättvisande bild av ett nyttkommet verk genom sin recension. Han eller hon behöver inte medvetet avfärda eller hylla ett nyttkommet verk i syfte att förmera sitt symboliska kapital och stärka sin ställning på det litterära fältet. Icke desto mindre tenderar agenterna att, som Bourdieu säger ovan, handla på ett sätt som är strategiskt, dvs. anpassat efter att, utifrån agentens förutsättningar, ”värna värdet på sitt kapitalinnehav och att försvara eller förbättra sin position [på fältet]” (Broady 1998, s.13).

Produktion på fältet

Ett annat genomgående drag rör *fältets produktion*. En distinktion kan göras mellan *konsumtionsfält* och *produktionsfält*. Det litterära fältet, som det beskrivs ovan, är således ett exempel på ett *produktionsfält*. Om analysen istället skulle rikta in sig på *konsumtionsfältet* skulle fokus ligga på ”läsare till skillnad från författare” (Broady 1991, s.190). Det kallas givetvis för produktionsfält för att det är produktion snarare än konsumtion som är utmärkande. Det är dock inte bara böcker, analyser och recensioner som är det litterära fältets produkter. Konsten produktionsfält, exempelvis, ”generera kontinuerligt konstens värde och tron på detta värde” (Bourdieu 1993b, s.78). Produktionsfältet genererar vissa ”trosföreställningar – men även ”producenter”, dvs. författar[e] eller konstnär[er]” (Broady 1998, ss.14-15).

Hur detta går till är en av de frågor Bourdieu undersöker i sina sociologiska arbeten, men för denna uppsats syfte räcker det med att konstatera att alla produktionsfält (naturligt nog) medför någon slags produktion, samt att denna produktion skiljer sig väsentligt från den som sker i en fabrik.

2.2 Bourdieu inom forskningen om socialt arbete

Det finns många exempel på försök att att inkorporera bourdieusk terminologi och teori på området socialt arbete. Ett av de mer kända är Michel Peillon's ”Bourdieu's Field and the Sociology of Welfare” (1998) där han vill visa på möjligheterna till att skapa en välfärdssociologi genom användning av några av Bourdieus centrala begrepp. Genom att konceptualisera välfärdsaktörer och välfärdsaktiviteter som ett bourdieuskt välfärdsfält menar Peillon att välfärdsaktiviteter kan sättas in i ett större samhällsligt sammanhang samtidigt som dess interna logik inte förringas. Han drar slutsatsen att välfärdsfältet överlappar – men inte är identiskt med - det byråkratiska fältet, det vill säga den offentliga administrationen. Han placerar samtidigt in välfärdsfältet nära ”maktens fält” (med vilket han avser kulturens och ekonomins fält).

Peillon menar vidare att välfärdsfältet karaktäriseras av att aktörerna konverterar en typ av kapital till en annan. Hur kapitaltyper konverteras bestäms i hög grad i ”maktens fält”. Han betonar även betydelsen av statskapitalet, en typ av kapital som just staten kan ackumulera och som ger denna aktör möjlighet att kontrollera växlingskurserna mellan olika kapitaltyper.

Peillon menar att relationen mellan välfärdsaktörerna och deras klienter är av stor betydelse i den typ av välfärdssociologi som han söker skissa upp. Genom att förstå aktörerna och deras

klienter som innehavare av olika typer av habitus, som är format av fältets övergripande kapitalstruktur, kan vi få en förklaring till olika typer av handlande.

Emirbayers & Williams (2005) "Bourdieu and Social Work" har en ansats som delvis liknar Peillons. Skillnaden att dessa författare inte i huvudsak argumenterar för skapandet av en välfärdssociologi. Emirbayers & Williams text har en tydligare empirisk förankring och försöker förklara vissa historiska förhållanden på de fält de undersöker: på produktionssidan härbärgenas fält, och på konsumtionssidan de hemlösas fält. Ytterligare en skillnad är att där Peillon menar att förståelse av välfärdsfältet som helhet bör grunda sig på en tanke om kontinuerlig konvertering av olika typer av kapital utan att specificera vad dessa kapital är och hur de fungerar i praktiken, identifierar Emirbayer & Williams olika typer av specifika kapital som de menar strukturerar fälten som undersöks.

Stan Houston har också sökt använda sig av Bourdieus begrepp, dock med andra syften. I "Reflecting on Habitus, Field and Capital: Towards a Culturally Sensitive Social Work" (Houston 2002) argumenterar han för att Bourdieu kan hjälpa socialarbetaren att förstå klientens kulturella förutsättningar och bakgrund. Houston ställer upp en modell i fyra steg för hur ett kulturkänsligt förhållningssätt till klienterna kan uppnås. I modellens första steg ingår att förstå klientens situation och verklighet genom att använda begreppen habitus, kapital, och fält. I sista steget ska insikterna och de analytiska verktygen överföras till klienten själv och ge klienten resurserna för ett "medvetandegörande" och reflektion över den egna situationen.

Maryah Stella Fram (2004) föreslår i "Research for Progressive Change: Bourdieu and Social Work" att begreppet socialt kapital kan användas för att förbättra fattigdomsforskningen. Artikeln är i det stora hela teoretiskt inriktad, och syftar till en mer nyanserad förståelse av fattigdomens orsaker och mekanismer genom att applicera Bourdieus begrepp socialt kapital.

3. Metod

I detta avsnitt beskriv hur datainsamling och analys gått till. Avsnittet inleds med att beskriva uppsatsen epistemologiska position och den övergripande metodologiska strategin. Därefter beskrivs i större detalj sådant som urval, analys, och genomförandet av intervjuer. Avsnittet avslutas med en diskussion kring undersökningens kvalitet samt etiska aspekter.

3.1 Uppsatsens epistemologi och metodologiska strategi

På samma sätt som Bourdieus sociologi, utgår denna uppsats från en konstruktivistisk kunskapssyn, ett förhållningssätt som kan sammanfattas i påståendet att vetenskaplig fakta erövrar, konstrueras och bekräftas (Bourdieu m.fl. 1991). Forskning kan således förstås som en process som syftar till att konstruera vetenskapligt vederhäftigt kunskapsobjekt. Denna process består av olika moment: för det första måste forskaren *bryta* med den omedelbara kunskapens illusion; för det andra måste forskaren *konstruera* ett nytt kunskapsobjekt; för det tredje måste forskaren söka *bekräfta* att det konstruerade kunskapsobjektet överensstämmer med sakförhållanden i verkligheten.

Dessa olika moment bör inte betraktas som på varandra följande vetenskapliga operationer. Bourdieu menar att de snarare bäst förstås som ett slags ”epistemologisk handlingshierarki” (Ibid., s.57). Brottet är överordnat konstruktionen, och konstruktionen är överordnad bekräftelsen. Men att konstruera ett nytt vetenskapligt objekt *är* simultant ett brott med den omedelbara kunskapen, och ett brott mot den omedelbara kunskapen förutsätter konstruktionen av ett nytt kunskapsobjekt, etc.

Det övergripande metodologiska strategin i denna uppsats är att använda fältbegreppet för att omkonstruera socialt arbete som ett nytt kunskapsobjekt. Ambitionen är att i det följande beskriva hur detta omsatts till praktiska operationer. Men det är nödvändigt att återigen understryka uppsatsens tentativa natur, och begränsade anspråk. Att konstruera en ny modell för att förstå socialt arbete och att bekräfta dem mot verkligheten är inga blygsamma mål. I bästa fall kan uppsatsens analys och slutsatser utgöra ett förslag till hur socialt arbete kan undersökas vidare utifrån Bourdieus begreppsapparat, där konstruktionen bidrar till ökad förståelse för socialt arbete som samhällsligt fenomen.

För att omkonstruera socialt arbete som kunskapsobjekt måste information om gemensamma nämnare bland flera olika agenter på det sociala arbetets fält införskaffas. En första fråga rörde vad eller vem som ska betraktas som *agent* på fältet. Eftersom socialt arbete generellt utförs inom ramen för en organisationer föreföll det rimligt att förstå agenterna på fältet som *organisationer* snarare än *individer*. För att hitta *gemensamma nämnare* krävdes att flera olika agenter undersöktes. För att möjliggöra detta valdes tre organisationer ut.

Nästa fråga rörde hur information om de valda organisationerna skulle införskaffas. Jag bestämde mig för att försöka samla in informationen genom intervjuer med medarbetare inom organisationerna. Det hade utan tvekan varit möjligt att använda andra källor för att införskaffa åtminstone vissa delar av den information som jag behövde. Några exempel: organisationernas

hemsidor, årsredovisningar, policydokument, dokument rörande regler och rutiner för verksamheten, etc., hade alla kunnat fungera som utmärkta källor för att få den information som behövdes. Att jag ändå valde att genomföra intervjuer berodde på möjligheten att ställa följdfrågor, be om förtydliganden, etc. Det hade också varit möjligt att kombinera intervjuer med andra källor, men för att göra det empiriska materialet hanterbart valde jag bort detta alternativ.

I det som följer beskrivs i större detalj de olika val som gjordes under forskningsprocessen.

3.2 Urval

För att pröva hypotesen om att socialt arbete kan förstås utifrån delar av Bourdieus begreppsapparat krävs ett empiriskt material, vilket i sin tur kräver något typ av urval. Ett urval betyder, som Ryen påpekar, ”mer än att bara bestämma vem som ska delta i projektet” (2004, s.71). Redan innan enskilda intervjupersoner väljs ut har andra urvalsprocesser ägt rum:

Oavsätt [vad] undersökningen gäller [...] måste man först välja ut organisationer, antingen det är privata företag eller vissa delar av den offentliga sektorn. Därefter måste man välja vilka delar av organisationen man vill undersöka innan strålkastarljuset kan riktas mot undersökningsspersonerna. (Ryen 2004, s.72)

Ett urval ska styras av undersökningens syfte och frågeställning, men forskaren har alltid ytterligare parametrar att ta hänsyn till. Detta behöver inte vara ett problem: ”I realiteten kan ganska många miljöer lämpa sig för samma forskningsprojekt” (Ibid., s.73).

3.2.1 Val av organisationer

Ett första urvalskriterium i denna uppsats var geografisk tillgänglighet. Utifrån detta rent pragmatiska kriterium begränsades urvalet till Malmöområdet. Därefter valdes tre organisationer som ägnar sig åt socialt arbete: Tidningen Aluma, Stadsmissionen i Malmö, samt Betaniakyrkan. Att dessa tre organisationer valdes ut hade pragmatiska skäl men var också kopplat till relevans för undersökningen: Inom varje organisation hade jag redan sen tidigare kontakter som möjliggjorde tillträde - samtidigt gav de tre organisationerna en bredd som passade med uppsatsens frågeställning. Socialt arbete är ett brett fenomen som innefattar många olika typer av aktiviteter. Att fånga hela denna bredd i urvalet hade inte varit praktiskt genomförbar, men de tre organisationerna har olika inriktningar som fångar in något av det sociala arbetets diversitet. De tre organisationerna beskrivs i korthet nedan.

Betaniakyrkan

Betaniakyrkan är belägen i centrala Malmö. De tillhör den kyrkogren som benämns Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, och är formellt en del av Svenska kyrkan. Betaniakyrkan sociala arbete bedrivs inom ramen för vad de kallar ”Öppen kyrka”. En dag i veckan anordnar kyrkan en rundvandring där de bjuder hemlösa, missbrukare och ensamma personer på fika och en pratstund. Två dagar i veckan är kyrkans lokaler öppna för allmänheten. Under dessa tillfällen bjuder kyrkan på fika och håller i en andakt.

Stadsmissionen

Stadsmissionen är belägen i centrala Malmö och förknippas kanske framförallt med sin secondhand- verksamhet, där överskottet går till behövande, samt sitt härbärke. Inom ramen för Stadsmissionen bedrivs även en rad andra aktiviteter. Stadsmissionen bedriver ett café i anslutning till härbärgen. Boende och cafébesökare kan genom Stadsmissionens försorg få tillgång till sjukvård, missbruksvård, coaching, mm.

Aluma

Aluma är en tidning med fokus på frågor om hemlöshet. Tidningen säljs av personer som själva är hemlösa. Tidningen ser som sitt uppdrag att uppmärksamma bostadssituationen i samhället, samt att erbjuda sysselsättning för personer i hemlöshet. Organisationen kan beskrivas som bestående av tre delar: *redaktion*, *distribution* och *samordning*. Redaktionen har ansvar för innehållet i tidningen. Distributionen ansvarar för försäljningen, och består av hemlösa personer. Mellan redaktionen och distributionen finns den samordnande delen. Samordningen ansvarar för den dagliga kontakten med försäljarna. Det är samordningen som tillhandahåller tidningarna som distributionen sedan säljer vidare. Samordningen har även ansvar för rekrytering av försäljare.

3.2.2 Val av intervjupersoner

Eftersom jag ville få en helhetsbild av varje organisations sociala arbete intervjuades 2-3 personer från varje arbetsplats. I den mån det var möjligt valdes intervjupersoner med olika typer av arbetsuppgifter och arbetsroller inom organisationen. På detta sätt kunde intervjupersonernas redogörelser komplettera varandra för att ge en helhetsbild av organisationernas sociala arbete.

3.3 Analysmetod och intervjuer

Den efterfrågade informationen var kopplad till de underfrågor som presenterats ovan (se Inledning, 1.2). Dessa underfrågor är dock teoretiskt belastade, vilket skapade en utmaning i relation till

intervjupersonerna. Det är exempelvis inte möjligt att direkt fråga intervjupersonerna vad de anser utgör ”fältets specifika kapital”.

I sig är inte detta ett problem. Det ligger snarare en fara, som Ryen påpekar, i att ”bara använd[a] intervjupersonernas kategorier, sina egna mer eller mindre ad hoc-artade kategorier eller vanliga anekdoter” (2004, ss.130-131). Med ett sådant förfarande riskerar arbetet att bli rent beskrivande och i avsaknad analytiskt djup. Däremot föreligger en utmaning i att omvandla den teoretiska utgångspunkten (i detta fall fältbegreppet) till något som det går att samla in information kring.

3.3.1 Analysmetod

För att ”översätta” den teoretiska utgångspunkten sorterades det insamlade intervjumaterialet efter teman. Som Widerberg (2002, s.144-145) påpekar kan man i huvudsak välja två sätt att bestämma teman. I ett *empiri-nära förhållningssätt* hämtas teman från det empiriska materialet. I ett *teori-nära förhållningssätt* härleds istället relevanta teman från den aktuella teorin. Uppsatsen utgår framför allt från det senare, teori-nära förhållningssättet, men för att hitta användbara sätt att översätta teorin till teman har jag även till viss del utgått från empirin. Vissa teman är relativt distinkta, andra är något mer diffusa.

Varje underfråga har ”översatts” till ett tema (se Inledning, 1.2). För att identifiera ett gemensamt intresse på fältet har jag titta på intervjupersonernas beskrivning av sina *målgrupper*. För att identifiera fältets centrala strid har jag titta på när och hur intervjupersonerna talar om *konflikter*. För att identifiera fältets specifika kapital har jag titta på vad intervjupersonerna uppfattar som *lyckat socialt arbete*. För att undersöka agenternas strategier har jag titta på intervjupersonernas beskrivning av *rutinerna* för arbetet. För att identifiera fältets produktion har jag titta på det konkreta sociala arbetet som utförs, och försökt kategorisera vilka *tjänster och varor* organisationen producerar, men även vilka *värden och trosföreställningar* som produceras.

När var och ett av dessa teman, som alltså utgör fältets beståndsdelar, har analyserats har jag sedan gjort ett försök att sätta samman de olika delarna för att svara på den övergripande frågan: Vad är det sociala arbetets logik?

3.3.2 Intervjuer

I hur hög grad intervjuer bör struktureras på förhand beror på ”vilken slags studie man vill göra och vad för slags instrument man behöver under olika stadier av undersökningen” (Ryen 2004, s.44). Som beskrivits ovan har analysen strukturerats efter olika teman. De genomförda intervjuerna kan beskrivas som semi-strukturerade, där vissa relevanta teman eller områden identifierats och förberetts innan intervjun. Dessa områden har dock ingen bäring på den analys som föreligger, varför de inte heller presenteras här. I huvudsak har de teman som använts vuxit fram under arbetets gång i ”en interaktiv process” (Ryen 2004, s.106), genom en kombination av ett empiri-nära och ett teori-nära förhållningssätt (se ovan).

3.4 Etiska hänsynstaganden

Alla intervjuer genomfördes med intervjupersonernas informerade samtycke. Intervjupersonerna informerades om att intervjuerna genomfördes i syfte att sammanställa en kandidatuppsats i sociologi. I övrigt gavs intervjupersonerna ingen information om uppsatsen. Avsikten med undersökningen var på intet sätt att ifrågasätta de organisationer eller intervjupersoner som arbetade inom dessa organisationer, men då studiens resultat (eventuellt) kan uppfattas som kritiska till organisationernas tillvägagångssätt och rutiner valde jag att anonymisera intervjupersonerna.

4. Analys

Som beskrivits i metodkapitlet är analysen strukturerad efter ett antal teoretiskt härledda teman, som i sin tur kopplade till uppsatsens underfrågor (se Inledning, 1.2). Förhoppningen är att i analysen successivt besvara var och en av underfrågorna. Avslutningsvis ställs de olika delanalyserna samman för att svara på huvudfrågan: *Vad är det sociala arbetets logik?*

4.1 Vad är fältets gemensamma intresse?

För att undersöka det gemensamma intresset i det tentativa sociala arbetets fält har jag valt att titta på organisationernas beskrivning av sin(a) målgrupp(er), och försökt hitta gemensamma nämnare.

En av intervjupersonerna från Aluma beskriver målgruppen enligt följande:

Vi erbjuder arbete [...] människor som står långt, långt utanför arbetsmarknadens förfogande. Människor med långt utanförskap orsakat av det kan röra sig om missbruk, psykiatrisk ohälsa [...] [D]en målgrupp som vi riktar in oss på är dom som saknar bostad.(Intervjuperson A, Aluma)

En annan intervjuperson från Stadsmissionen säger:

Utifrån vår värdegrund och sådana saker så är det väl att vi ska vara en fristad för utsatta människor. Inte bara bostadslösa utan andra som är utsatta på grund av psykisk sjukdom eller fysisk sjukdom. Utsatta människor helt enkelt. (Intervjuperson B, Stadsmissionen)

En intervjuperson från Betania ger sin beskrivning av målgruppen:

[D]et är en del missbrukare, en del hemlösa, psykiskt sköra och ensamma, bara mycket ensamma människor. Så det är en väldigt blandning, men med alla dom här så är det ofta en djup trasighet på olika sätt. Många som har blivit besvikna och förlorat tillit till nån.(Intervjuperson A, Betania)

Bland samtliga intervjuade är *bostadslösa*, personer som lider av *psykisk ohälsa*, samt *missbrukare* de mest använda orden för att beskriva målgruppen. De tre citerade intervjupersonerna ovan nämner utöver detta *arbetslösa*, *personer i utanförskap*, *utsatta*, *fysiskt sjuka*, *ensamma*, *trasiga*, *besvikna*, och *personer som förlorat tillit* som utgörande målgruppen. Det finns olika sätt att hitta gemensamma nämnare i dessa beskrivningar. *Utsatta* och *personer i utanförskap* innefattar på sätt och vis alla de andra målgrupperna och skulle kunna sägas utgöra en gemensam målgrupp för organisationerna. Många av orden pekar också på *någon typ av saknad*: att sakna arbete, att sakna social kontakt, att sakna bostad, etc.

Att sakna någon eller något är dock någonting som de flesta erfar. Däremot är det ovanligare att vara mottagare av socialt arbete. Ett sätt att beskriva en gemensam målgrupp skulle givetvis vara att säga att samtliga målgrupper är *mottagare av socialt arbete*, men det säger oss inte så mycket. Ett annat sätt att beskriva en gemensam målgrupp är att benämna dem som *nödställda*, ett begrepp som SAOB definierar vara någon ”som befinner sig i svår nöd; tryckt belägenhet”. Ordet *nödställd* beskriver den akuta saknaden av något, vilket är gemensamt för de flesta av målgruppsbeskrivningarna. Ordet *nödställd* ligger också nära orden ”nödvarn” och ”nödrätt”, som beskriver hur sociala normer och konventioner sätts ur spel vid exceptionella omständigheter. Även det sociala arbetet är ett slags ”undantagstillstånd”. Vanligtvis kräver exempelvis betalning för en sängplats för natten, så inte inom socialt arbete.

Översatt till den teoretiska utgångspunkten kan detta förstås som att *fältets agenter har ett gemensamt intresse i nöd eller nödställda*.

4.2 Vad är fältets centrala strid?

Fältets centrala strid gäller *rätten att tala om nöd* eller rätten att, i bred bemärkelse, *definiera nöd*. Rätten att tala om nöd handlar om sådant som att kunna bedöma vem som är nödställd, vilken och hur mycket hjälp nödställda bör ges, etc.

En av intervjupersonerna beskrev en strid där olika definitioner av nöd ställs emot varandra:

Det är ju många av våra hemlösa säger ju stöd hemlösas tidning, och det är ju en stark säljfaktor, folk vet att det är hemlösas tidning, så om man vidgar begreppet till att omfatta folk med psykiska funktionshinder eller social problem eller på andra sätt står utanför bostadsmarknader, eller alltså arbetsmarknaden, kan vara lika viktigt för dem att sälja. Men då får man ändra policyn, och vi befinner oss där just nu. Det är många med psykiska funktionsnedsättningar och missbruk är ju oerhört vanligt bland dom som säljer, och så hemlöshet såklart. (Intervjuperson C, Aluma)

Intervjupersonen beskriver en strid mellan vilka som ska betraktas som nödställda. I nuläget likställer Aluma nöd med att vara hemlös. Intervjupersonen påpekar att personer med psykiska funktionshinder eller social problem kan ha lika stora behov av att sälja tidningen. Intervjupersonen beskriver hur detta är en viktig fråga som diskuteras inom organisationen. Denna diskussion kan förstås som en strid om vem eller vilka som ska inkluderas i Alumas definition av att vara nödställd. I intervjupersonens beskrivning av denna strid om nöd är det inte helt tydligt vilka parter som står emot varandra. Däremot påpekas att försäljarna kallar tidningen ”hemlösas tidning”, och ”det är en ju en stark säljfaktor.” Intervjupersonen antyder att Alumas val att rikta sig mot hemlösa påverkar försäljningen positivt. I förlängningen skulle en ny definition av nöd som inkludera även psykiskt funktionshindrade kunna påverka försäljningen negativt.

I detta fall står striden alltså inte mellan två parter med olika uppfattning om nöd. Striden står istället mellan själva definitionerna av nöd, och intervjupersonen väger för och nackdelar med de olika definitionerna. Å ena sidan kan en smalare definition av nöd ekonomiska fördelar. Med en bredare definition kan å andra sidan fler personer få den hjälp de behöver.

Ett annat exempel på strider om nöd är från Stadsmissionens verksamhet. Intervjupersonerna beskriver hur det på grund av krav från Malmö kommun var tvungna att stänga ned sitt *stödboende*. Stödboendet var separat från härbärgen, som fungerar som ett akutboende där klienter varje natt tilldelas sängplats genom ett kösystem. En av intervjupersonerna uttryckte sin frustration över situationen:

[J]ag var ju jätteirriterad, för jag var ju på [stöd]boendet. Så ja, jag skulle nog kunna ge någon på

flabben för att de stängde det. Så vi hoppas att vi kommer igång med det för det är någonting som är eftertraktat. (Intervjuperson A, Stadsmissionen)

I den andra intervjun förtydligades varför stödboendet fick stängas ned:

Ja, det fanns ett stödboende. Det var ett boende på bistånd med sex platser för psykiskt funktionshindrade. Då blev dom in och utsläppta, dom hade inte nycklar, men hade sina egna rum och så. [Intervjuperson A] och jag arbetade där, det var synd att vi var tvungna att stänga ned det eftersom att kommunen hade krav på enkelboenden, då var vi tvungna att ta den våningen där det boendet fanns. (Intervjuperson B, Stadsmissionen)

I detta fall står två parter rätt att tala om nöd mot varandra. Malmö kommun *ha[r]* krav på enkelrum för boende på akuthärbärgat. Stadsmissionen har däremot erbjudit dubbelrum. Två olika parter rätt att tala om nöd ställs mot varandra, och Stadsmissionen måste i det här fallet anpassa sig.

I intervjuerna framkom också att Malmö kommun krävde att härbärgat ska rikta sig mot

personer som är folkbokförda i Malmö. Kommer man från ett annat land eller kommer från en annan ort så kan man få sova här en natt, och det är kommunens krav, att det är malmöborna. (Intervjuperson B, Stadsmissionen)

Kommunens definition av nödställda drar gränsen vid personer som är folkbokförda i Malmö.

Intervjuerna visade inte på att Stadsmissionen motsatte sig denna definition av nödställda. Däremot är det intressant att notera hur en av intervjupersonerna talade om personer som inte inbegreps i kommunens definition av nödställda:

För några år sedan hade vi jätteproblem med polacker, alltså det kom fler och fler och fler, så då måste man säga stopp och belägg, ni kan inte utnyttja oss, vi är inget hotell va, vi har dom resurserna vi har, och dom måste ju gå till vår målgrupp va,. Ni är här och ska plocka bär eller vad ni nu ska göra, ni får ju ordna det på något annat sätt. (Intervjuperson A, Stadsmissionen)

Om intervjupersonens beskrivning stämmer med verkligheten går inte att bedöma utifrån den empiri som finns. Det finns ingen anledning att ifrågasätta intervjupersonens tolkning av situationen. Av intresse är däremot det faktum att intervjupersonens definition av nöd stämmer perfekt med kommunens definition. Polackerna, som inte inkluderas i Malmö kommuns definition av nöd, inkluderas heller inte i intervjupersonens definition av nöd.

4.3 Vad är fältets specifika kapital?

Intervjupersonerna gav ett flertal exempel på vad de ansåg vara lyckat socialt arbete. Nedan ges två

exempel från intervjuerna.

Det bästa är ju när man får vara med och följa människor på en positiv resa. Att någon som har börjat på en punkt plötsligt befinner sig på en annan punkt, och att man har fått vara en del av det. Man kanske har fått vara med och tagit i jobbiga situationer, men också jättepositiva och glada situationer, och så plötsligt en dag ringer en före detta försäljare och bjuder hem en på kaffe. (intervjuperson B, Aluma)

Och det är ju en sån här jätterolig solskenshistoria [...] [H]an har väl liksom fått en tro och kommit ifrån missbrukslivet och fått en lägenhet. (intervjuperson A, Betaniakyrkan)

Och plötsligt, för några år sedan nu, så öppnade han sitt hjärta och berättade om hela barndomen då, det bara välde ur honom, vi hade inte frågat någonting. Så att det där förtroendet byggdes liksom sakta upp, och han kände då att vi har verkligen stått på hans sida. (intervjuperson A, Betaniakyrkan)

Gemensamt för dessa redogörelser för lyckat socialt arbete är en positiv rörelse. I det första exemplet går en klient från att vara hemlös till att ha en bostad. I det andra exemplet lyckas klienten bryta med sitt missbruk och har också fått en bostad. I det tredje exemplet har klienten gått från att, vad det verkar, sakna förtroende för sin omgivning till att vara beredd att öppna upp sig.

Det specifika kapitalet, alltså det som ger anseende på det sociala arbetets fält, är alltså att hjälpa klienter till någon typ av positiv förändring i deras liv. Ett annat sätt att uttrycka detta är att se det specifika kapitalet som kopplat till *en reduktion av nöd*. Detta kapital benämns i fortsättningen *nödkapital*.

4.4 Vad produceras på fältet?

På fältets agenter producerar *varor och tjänster åt nödställda personer*. Fältets agenter *ger även nöden ett värde, och drar upp gränserna för vad som är legitim nöd*.

De agenter som undersökts producerar olika typer av varor och tjänster för nödställda personer. Stadsmissionen producerar exempelvis sängplatser genom sitt härbärke, men producerar även *gratis frukost och kan erbjuda duschar [och] caféverksamhet (Intervjuperson B, Stadsmissionen)*. Agenten Aluma producerar en rad olika tjänster och varor:

Vi erbjuder då ett arbete kan man säga, en sysselsättning där man själv väljer hur mycket man vill jobba och hur mycket man vill sälja, och hur mycket tid man vill lägga. Sen erbjuder vi en mötesplats, att vara ett stöd, att kunna bistå i kontakt med myndigheter om man vill, det är bara på deras initiativ, att man kan vara som en kontaktperson. (Intervjuperson C, Aluma)

Utöver sysselsättning produceras alltså en ”mötesplats” och stöd i ”kontakt med myndigheter”.

Dessa varor och tjänster som agenterna producerar leder också till att nöden för ett värde.

Klienterna kan konsumera de varor och tjänster som agenterna erbjuder mot uppvisande av sin nöd.

Mot att de är hemlösa kan klienterna av Aluma erbjudas ett arbete, och av Stadsmissionen erbjudas sängplats på natthärbärgat.

Agenterna kan också sägas bidra till att producera nöden självt. Detta innebär naturligtvis inte att agenterna är de som försätter klienterna i svåra belägenheter. Det finns inget som tyder på att Alumas verksamhet leder till att personer drabbas av hemlösa. Däremot drar agenterna upp gränser för vilka som får del av deras produkter. Aluma drar exempelvis gränsen mellan nöd och icke-nöd vid hemlöshet:

Eller om det är någon som har lägenhet och jobb, där det... alltså någon som har ett stabilt liv och som inte behöver sälja, där vi vet det. Då finns det ingen anledning att dom ska sälja Aluma. Jag vet att det har hänt åtminstone en gång, att man har avvisat någon. (Intervjuperson C, Aluma)

4.5 Vad är agenternas strategier?

Givet att fältets specifika kapital utgörs av nödkapitalet, så kan agenternas sociala arbete förstås som en strategi för att öka sitt specifika kapital. Exempelvis kan då Alumas sociala arbete, som bygger på att *erbjud[a] arbete åt [...] dom som saknar bostad* (intervjuperson A, Aluma), tolkas som ett försök att öka sitt nödkapital genom att fokusera på gruppen arbetslösa bostadslösa. Det faktum att en klient börjar sälja tidningen genererar direkt nödkapital åt Aluma; klientens nöd reduceras genom att hon går från att vara arbetslös till att ha arbete som försäljare.

Från detta perspektiv kan agenter och klienter förstås som *investerare* respektive *investeringsobjekt*. De klienter agenterna riktar sig mot utgör potentiellt nödkapital. Genom att investera olika typer av resurser försöker agenterna omvandla detta potentiella nödkapital till reellt nödkapital. Aluma investerar sina resurser genom att erbjuda arbete. Betaniakyrkan investerar *först och främst [genom att erbjuda] en mötesplats* (intervjuperson A, Betaniakyrkan). Genom denna investering reduceras de en specifik typ av nöd: ensamhet eller social isolering.

4.5.1 Val av investeringsobjekt

Som alla investeringar är investeringar i nöd eller nödställda förknippat med risker. Om de resurser som agenterna investerar inte leder till att klienternas nöd reduceras går vinsten om intet.

Agenternas rutiner kan förstås som sätt att hantera de risker som investeringar i nöd innebär. En risk för agenterna ligger i att välja fel investeringsobjekt. Det sociala arbetet ger värde åt nöden. I utbyte mot sin nöd kan nödställda konsumera de varor och tjänster som agenterna erbjuder. För agenterna innebär detta ett potentiellt problem. Det finns incitament att framhäva eller föreställa nöden i syfte att maximera den egna konsumtionen. Av denna anledning måste agenterna vara noggranna med valet av investeringsobjekt; en satsning på ett investeringsobjekt utan nöd kan inte generera nödkapital.

Stadsmissionen har exempelvis

ett visst prioriteringssystem, som att det gäller att ha kontakt med socialtjänsten, man kan inte bo här hur länge som helst och inte ha kontakt med socialtjänsten, för då kan man bli lågprioriterad vid insläppet, och tillslut blir man faktiskt avstängd. (intervjuperson B, Stadsmissionen)

Dessa rutiner kan förstås som sätt att säkerställa valet av investeringsobjekt, samt öka chansen att investeringen ger avkastning. Kravet samarbete med socialtjänsten innebär, översatt till förståelsen av socialt arbete som investering, att det bara är investeringsobjekt som även godkänns av socialtjänsten som erbjuds sängplatser. På detta sätt fungerar socialstyrelsen som *borgenär* för Stadsmissionens investeringsobjekt. Socialstyrelsen går så att säga i god för att Stadsmissionens investeringsobjekt är nödställda. Utöver detta säkerställer rutinerna att socialtjänsten blir *medinvestera* i de investeringsobjekt som väljs ut av Stadsmissionen, vilket ökar chanserna att investeringen ger avkastning.

Alumas metod för att säkerställa goda (nödställda) investeringsobjekt är mer subtilt. Det enda kriteriet [*för att sälja tidningen*] är att man inte ska ha en egen bostad (intervjuperson B, Aluma). På frågan hur Aluma tog reda på om någon var hemlös svarade intervjupersonen:

Man frågar: Och där litar man lite på folk, inte för att alla är sanningsägare, men för att om man har ett eget boende och ett fungerande liv på det sättet så... När man säljer tidningen så är man ju ganska offentlig med sin position i samhället, och då tänker vi att de sorterar bort dem som faktiskt har ett hem. Där tänker vi att de vill inte stå och säga jag är en hemlös. Så vi har ju inga studenter liksom, som kommer och vill tjäna extra pengar. För det blir ju verkligen... amen dels det stänger ju också av många av potentiella försäljare för dom vill inte skylta med sin position. Det är många hemlösa som man verkligen inte kan se på dom att dom inte har någonstans att bo, och dom vill ha

det så, dom jobbar hårt på att man inte ska kunna se det på dem, och dom vill ju absolut inte sälja en tidning som säljs av hemlösa personer och då gå ut och skylta med vilken position man är i livet. Det kan ju vara väldigt känsligt. (intervjuperson B, Aluma)

Svaret visat på att Alumas sociala arbete har en dold metod för att säkerställa sina investeringsobjekt. Denna metod tar fasta på att nöden innebär ett stigma som den drabbade vill dölja för omvärlden. Alumas investering kräver, som intervjupersonen påpekade, ett nästintill totalt blottläggande av sitt stigma. Eftersom bostadslöshet är ett stigma som man förväntas vilja dölja så kan försäljaren gå i borgen för sig själv som investeringsobjekt. Själva försäljningen av tidningen intygar att det rör sig om en verkligt nödställd person.

Betaniakyrkan erbjuder *kläder, tält och sovsäckar och så till hemlösa (intervjuperson A, Betaniakyrkan)*. För att säkerställa investeringsobjekten har Betaniakyrkan vissa regler för hur distributionen går till. Sovesäckar och tält delas exempelvis ut *en åt gången och man får komma själv, vi brukar inte ha så att man kan ta till en kompis utan man får komma hit när vi har öppet*. Intervjupersonen förtydligade senare i intervjun att denna rutin fanns därför att *man vet inte vad de [klienterna] gör med tälten helt enkelt. Ett nytt fint tält, det går ju bra att sälja kanske, använda till droger eller sådär (Intervjuperson A, Betaniakyrkan)*.

4.5.2 Strategier för differentiering

Olika belägenheter kräver olika typer av investeringar, och ofta kan de investeringar en viss belägenheten kräver gå stick i stäv med de investeringar som en annan belägenhet kräver. Om ”hemlöshet” utgör investeringsobjektet så kan en sovsäck eller ett tält utgöra en god investering. Men om ”missbruk” utgör investeringsobjektet så är ett tält en direkt felinvestering eftersom det kan säljas för att finansiera missbruket. Om ”missbruk” är investeringsobjektet så är en behandling en god investering. En behandling kan å andra sidan vara ytterst påfrestande psykiskt, varför en behandling kan vara en felinvestering om investeringsobjektet är ”psykisk skörhet”.

Komplexiteten i de investeringar som nödställda kräver gör det begripligt att investerare istället väljer att fokusera sina investeringar i specifika former av nöd: Aluma investerar i arbetslöshet, Stadsmissionen i bostadslöshet, och Betaniakyrkan i ensamhet. Att fokusera sin verksamhet på en typ av investeringsobjekt är svårt. En investering i en typ av nöd spiller ofta över i en investering i en annan, varför olika rutiner och regler måste ställas upp. Stadsmissionens investering i bostadslöshet riskerar att bli en felinvestering i missbruk om härbärgets lokaler blir en

plats som kan användas för handel och användning av droger och alkohol. Stadsmissionens enkla lösning är att förbjuda både handel och användning av droger på härbärgen.

Det är dock investeraren Aluma som visar på störst innovationsförmåga vad gäller att avskilja sina investeringar. Aluma investerar i ”arbetslöshet” genom att låta bostadslösa bli tidningsförsäljare. Det finns en stor risk i det sätt Aluma investerar, eftersom försäljarna gör en vinst på 20 SEK på varje såld tidning. På samma sätt som Betania inte har någon kontroll över vad deras investeringsobjekt gör med de sovsäckar och tält som distribueras så har Aluma ingen kontroll över vad försäljarna gör med sin förtjänst; en investering i ”arbetslöshet” riskerar således att spilla över i en felinvestering i ”missbruk”. För att hantera risken använder sig Aluma av ett system där alla försäljare tilldelas ett ID-nummer och en bricka som försäljarna måste ha på sig vid försäljningstillfällen. Systemet kompletteras med ett avtal där försäljarna förbinder sig att inte stjäla, använda droger, inte uppträda hotfullt så länge de bär brickan och befinner sig i en försäljarsituation. ID-brickan har funktionen att visa var gränsen för Alumas investering går, på samma sätt som Stadsmissionens regler mot droganvändning visar var gränsen för deras investering går.

4.6 Det sociala arbetets konturer – nödens fält

Efter detta försök att analysera fältets olika komponenter vill jag fokusera på uppsatsens övergripande frågeställning: *Vad är det sociala arbetets konturer?* Det sociala arbetets fält kan beskrivas som ett *nödens fält*, där aktiviteter och handlingar på olika sätt kretsar kring *nöd*. Den centrala striden på detta fält rör *definitionen av nöd*. Samtidigt har fältets agenter *ett gemensamt intresse i nöd som förenar dem*. De tre agenter som här har fått illustrera socialt arbete arbetar alla, på olika sätt, med nöd och nödställda individer. Nödens fält, som förstås som ett produktionsfält, producerar olika varor och tjänster för målgrupperna som utgörs av nödställda. Samtidigt producerar agenterna vissa värden och trosföreställningar. Genom att producera varor och tjänster åt nödställda bidrar agenterna till att *ge nöden ett värde*. Klienter kan, mot uppvisande av intet annat än sin nöd, konsumera de varor och tjänster som agenterna producerar. Agenterna bidrar också till att producera legitim nöd genom de olika urvalsmetoder de använder för att avgöra vilka klienter som ska få ta del av deras sociala arbete. Genom urvalsprocesserna drar agenterna upp en skiljelinje mellan legitim nöd och icke-legitim nöd.

Nödkapitalet är fältets specifika kapital. Nödkapitalet ”utgör grunden för den makt eller specifika auktoritet som karaktäriserar ett fält” (Bourdieu 1992, s.44). Den specifika auktoritet som

karaktäriserar nödens fält är auktoriteten att definiera och tala om nöd, och nödkapitalet är alltså grunden för denna auktoritet. De agenter som innehar större reserver av nödkapital har större möjlighet att hävda sin definition av nöd. Detta medför att nödkapitalet både är föremålet för – och vapen i – striderna på fältet.

Nödkapitalet har sin grund i nöden. Nödkapital uppstår när nöd reduceras. Detta medför att *de enskilda agenternas sociala arbete kan förstås som strategier för att öka sitt kapitalinnehav*. Genom att erbjuda olika typer av stöd åt nödställda reduceras dessas nöd, och det nödkapital som genereras tillfaller den som reducerat nöden. Som en konsekvens av detta kan relationen mellan agenterna och de nödställda klienterna förstås som en mellan *investera* och *investeringsobjekt*. Agenterna investerar olika typer av resurser i nödställda i förhoppningen att deras nöd ska reduceras. Agenternas rutiner kan förstås som sätt att säkerställa dessa investeringar, eftersom en investering i ett icke-nödställt objekt inte generera något nödkapital. En viktig metod för att säkerställa sin investeringen är att differentiera nöden: Istället för att investera i klientens totala nöd investerar agenten i en del av nöden som är lättare att reducera.

5. Diskussion

I detta avsnitt diskuteras inledningsvis uppsatsens modell i relation till tidigare forskning som tagits upp i avsnitt 2.2. Därefter redogörs för sådant i det empiriska materialet som avviker från modellen.

5.1 Nödens fält och tidigare forskning

Hur förhåller sig då den här föreslagna modellen till tidigare ansatser att använda Bourdieu i relation till socialt arbete? Frams (2004) och Houstons (2002) ansatser kan behandlas tillsammans då det har avgörande gemensamma drag. Fram menar att Bourdieu (framförallt genom begreppet socialt kapital) ”tillhandahåller en karta för att kontextualisera och integrera forskning och strävanden mot social förändring” (2004, s.553). På ett likartat sätt ser Houston i habitusbegreppet en möjlighet att för socialarbetaren att utarbeta en kulturkänslig inställning till klienterna men samtidigt ”utmana fatalistiska idéer om att förändring [hos klienterna] är omöjlig” (2002, s.162). Båda föreslår att Bourdieus begrepp kan användas för att bättre förstå det sociala arbetets mottagare.

Den modell som skissats upp i denna uppsats möjliggör, å andra sidan, en kritisk

självförståelse av det sociala arbete. Inom ramen för modellen kan socialarbetaren få en förståelse av sina egna intressen, och därmed undersöka om dessa intressen överensstämmer med vad som gynnar klienten. Att sträva efter ackumulering av nödkapital behöver inte per automatik ställas emot att arbeta för klientens eller målgruppens bästa. I vissa lägen är det dock möjligt att organisationens rutiner förefaller rimliga utifrån fältets logik (att generera nödkapital) men visar sig ha negativa konsekvenser i andra avseenden. Alumas modell för att bedriva socialt arbete, där bostadslösa erbjuds bli försäljare kan exempelvis leda till att man utestänger *många potentiella försäljare för dom vill inte skylta med sin position (intervjuperson B, Aluma)*. Utifrån en kapitalackumuleringslogik är detta inte ett problem, eftersom Alumas modell fyller en funktion i att säkerställa att klienterna utgör goda (nödställda) investeringsobjekt. Modellen över nödens fält kan tjäna för att avslöja dessa fältets ”kapitalackumuleringslogiker”. (Denna möjlighet ska naturligtvis inte tolkas som ett underkännande av Alumas eller någon av de andra organisationernas verksamhet).

Även Emirbayers och Williams (2005) och Peillon (1998) kan kommenteras tillsammans, eftersom det finns vissa likheter i deras ansatser. I båda fallen är fältbegreppet centralt. Båda använder, till skillnad från Fram och Houston, Bourdieu för att försöka förstå socialt arbete i sig (snarare än sociala arbetets mottagare). Emirbayer och Williams använder fältbegreppet för att skissa upp härbärgenas fält i New York. Författarna drar upp linjerna för både produktionsfält (härbärgen) och konsumtionsfält (hemlösa), och har därmed tagit sin modell längre än den som presenteras i denna uppsats. Ett problem med Emirbayers och Williams modeller är dock att de, så vitt jag kan se, inte lyckas identifiera fältens *specifika kapital*. På produktionsfältet menar författarna att det går att identifiera ett ”ordningskapital” samt ett ”autenticitetskapital”. Min invändning mot detta är att det är tveksamt om ”autenticitet” och ”ordning” är någonting som är specifikt för härbärgets produktionsfält. Detta är en svaghet därför att det ”i det empiriska arbetet är en och samma sak att fastställa vad ett fält är, var dess gränser går, etc., och att avgöra vilka kapitalarter som är verksamma inom det” (Bourdieu och Wacquant 1992, s.98).

Peillons modell lider, så vitt jag förstår, av samma problem. Peillon försöker med sin modell skapa ett ramverk för att förstå välfärdssystem som helhet. I denna modell skulle socialt arbete bara utgöra en del. Istället för att identifiera ett specifikt kapital menar Peillon att välfärdens fält kan förstås som en plats där ”olika typer av kapital ständigt konverteras” ((1998,s.220). Bourdieu menar visserligen att kapital kan konverteras. Men om det centrala kännetecknet för välfärdens fält är att kapital konverteras, hur är det möjligt att skilja den konvertering av kapital som sker inom välfärdens fält från de konverteringar som sker på andra platser? Peillon verkar inte mena att alla konvertering av kapital som sker äger rum i välfärdens fält. Därmed står Peillon inför samma

problem som Emirbayer och Williams, nämligen problemet att identifiera den specifika logik som råder inom fältet. Detta är, så vitt jag förstår, en av huvudpoängerna med fältbegreppet. Kanske att nödkapitalet bättre förklarar hur agenterna beter sig på fältet. Agenternas sociala arbete kan exempelvis förstås som investeringar syftande till att generera nödkapital. En annan styrka med begreppet nödens fält, som inte behandlas ingående i denna uppsats, är att det ömsesidiga beroendet mellan konsumtionsfält och produktionsfält tydliggörs. Produktionsfältet är platsen där nöden ges ett värde, vilket möjliggör ett konsumtionsfält där detta värde används för konsumtion.

5.2 Avvikelser från den föreslagna modellen

I det empiriska materialet fanns uppgifter som på olika sätt utmanar modellen. Här tas två sådana utmaningar upp. Den första handlar om att vissa delar av organisationernas agerande verkar tala emot att det kan betraktas som investerare. Den andra handlar om vilken roll nödkapitalet spelar för att ge agenterna auktoritet att uttala sig om nöd.

Analysen har visat hur olika delar av organisationernas sociala arbete kan förstås som investeringar i nöd, där olika strategier används för att säkerställa dessa investeringar. Andra delar av organisationernas sociala arbete är svåra att passa in i modellen eftersom de inte verkar fungera som investeringar. Intervjupersonerna från Betaniakyrkan, exempelvis menade att *den bästa beskrivningen [av deras verksamhet] är ju att det är en enkel mötesplats /.../där alla, precis alla, ska känna sig välkomna (Intervju med intervjuperson A, Betaniakyrkan)*. Ett socialt arbete utformat på detta sätt kan svårligen ses som en investering i nöd, eftersom det inte görs någon urskiljning mellan nödställda och icke-nödställda. Även delar av Stadsmissionens sociala arbete verkade fungera på detta sätt. På frågan om det endast var individer folkbokförda i Malmö kommun som fick tillträde till kurator och sjuksköterska blev svaret nekande: *där är det helt öppet (Intervju med intervjuperson B, Stadsmissionen)*. Vissa delar av Stadsmissionens verksamheter kan förstås genom modellen men andra, exempelvis hur Stadsmissionen ger tillträde till sjuksköterska och kurator, kan inte göra det.

I uppsatsens analys föreslås att socialt arbete kan konceptualiseras som ett nödens fält. Detta fälts specifika kapital är nödkapitalet som uppstår genom att reducera nöd. Nödkapitalet är också grunden för fältets ”specifika auktoritet”, det vill säga auktoriteten att uttala sig om nöd och nödställda. På ett teoretiskt plan är det rimligt att tänka sig att en bevisad förmåga att reducera nöd ger viss auktoritet att uttala sig om nöd och kanske även att definiera nöd. Empiriskt är det svårare att verifiera. I de intervjuer som genomförts finns ingen empiri som gör det möjligt att etablera en direkt samband mellan mängden nödkapital och auktoritet att definiera nöd.

I intervjuerna beskrivs ett antal konfrontationer mellan olika agents auktoritet att tala om nöd ställs mot varandra. Ett exempel är från Stadsmissionen, som på sitt natthärbärge erbjuder

enkelrum, vi har ju ett avtal med kommunen så att det är dom som bestämmer. Tidigare delade dom rum. Men vi har avtal med kommunen så då får vi anpassa det efter vad dom har för önskemål. Och då är det personer som är folkbokförda i Malmö. Kommer man från ett annat land eller kommer från en annan ort så kan man få sova här en natt, och det är kommunens krav, att det är malmöborna. (Intervju med intervjuperson B, Stadsmissionen)

Citatet visar att Stadsmissionen och Malmö kommun har olika uppfattningar om standarden på boendet för de nödställda. Stadsmissionen har tidigare erbjudit dubbelrum men har anpassat sig efter kommunens krav. Kommunen får alltså sista ordet, vilket utifrån modellen tolkas som att de har mer auktoritet att uttala sig om de nödställdas behov. Men grundar sig denna auktoritet på kommunens nödkapital? Det går att tänka sig minst två andra alternativ. För det första är det möjligt att kommunen har auktoritet därför att den är del av den offentliga makten. Med andra ord, kommunen har auktoriteten att bestämma boendestandarden för de nödställda för att den är kommun, inte för att den (eventuellt) innehar nödkapital. För det andra kan man tänka sig att kommunens auktoritet i detta specifika fall grundar sig på ekonomiskt kapital snarare än nödkapital. En av intervjupersonerna berättade att *kommunen köper ju dessa tjänster [sängplatser på natthärbärgen] av oss, så vi får ju pröjs av kommunen (Intervju med intervjuperson A, Stadsmissionen)*. Om det är offentlig makt eller ekonomiskt kapital som ger auktoritet att uttala sig om nöd så är frågan vilken roll nödkapitalet egentligen spelar. Och om nödkapitalet inte ger auktoritet att uttala sig om nöd så kan modellen heller inte användas för att förstå socialt arbete. Det ger ingen mening att investera i nöd för att generera nödkapital om detta nödkapital inte ger någonting.

Två saker är värt att ta i beaktande inför denna invändning. För det första är fältens autonomi alltid *relativ*. För går det att tänka sig att flera kapital är verksamma på fältet utöver de specifika. Dessa två innebär egentligen samma sak, nämligen att även ett relativt autonomt fält aldrig är helt utanför det omgivande samhällets inflytande och påverkan. Här har Peillons (1998) modell en fördelen i att det fält han skissar upp ställs i relation till den samhälleliga kontexten där denna uppsats endast behandlar socialt arbete i isolering.

6. Sammanfattning och vidare forskning

I denna uppsats har socialt arbete undersökts från en bourdieusk utgångspunkt. Den vägledande frågeställningen har varit om socialt arbete betraktas som ett fält, hur ser detta fält ut? För att svara på denna fråga har en kvalitativ metod använts. Intervjuer med tre organisationer som ägnar sig åt socialt arbete har genomförts. Intervjupersonernas svar har sedan analyserats utifrån teoretiskt härledda teman. Dessa teman har sedan sammanförts för att försöka svara på den övergripande frågeställningen.

I uppsatsen föreslås att socialt arbete kan förstås som ett *nödens fält*. Nödens fält består av agenter som förenas av ett intresse för nöd och nödställda. Fältet är ett produktionsfält där agenterna producerar varor och tjänster för nödställda klienter. Agenternas aktiviteter bidrar samtidigt till att producera nödens värde och dra gränsen mellan legitim och illegitim nöd. Agenterna på nödens fält förenas av nöden, men strider samtidigt om auktoriteten att tala om nöd. För dessa strider är fältets specifika kapital, *nödkapitalet*, centralt. Nödkapitalet är grunden för auktoritet att tala om nöd. Nödkapitalet utgör därför både vapen och mål för striderna på fältet. De enskilda agenternas sociala arbete kan förstås som *strategier* för att öka sitt nödkapital. Nödkapitalet uppstår nämligen genom att nöd reduceras.

Den modell över nödens fält som föreslås har vissa fördelar jämfört med tidigare försök att inkorporera Bourdieus begreppsapparat på socialt arbete. Medan tidigare försök fokuserar på att förstå det sociala arbetets mottagare så används fältbegreppet i denna uppsats för att förstå själva produktionen av socialt arbete. Detta ger modellen en kritisk potential som kan användas för att göra socialt arbete mer ändamålsenligt. Fördelen i relation till liknande försök att förstå det sociala arbetets produktion är att nödkapitalet användas för att förstå det sociala arbetets centrala logik.

Även om väsentliga delar av det empiriska underlaget understödjer modellen så fanns avvikelser som givetvis måste tas på allvar. I vissa fall visade det empiriska materialet att delar av agenternas sociala arbete inte fungera som investeringar, eftersom inga strategier användes för att säkerställa investeringarna. Det empiriska materialet och utformningen av undersökningen gjorde det inte heller möjligt att visa att nödkapitalet är förknippat med auktoritet att tala om nöd. En av intervjuerna tydde exempelvis på att auktoriteten att tala om nöd kan grundas i offentlig maktutövning och ekonomiskt kapital. För att utveckla modellen skulle nödens fält med fördel kunna sättas i en bredare samhälllig kontext.

7. Litteraturförteckning

- Bourdieu, Pierre. 1992. "Några egenskaper hos fälten". I *Texter om de intellektuella : en antologi*, redigerad av Donald Broady. Stockholm ;: B. Östlings bokförl. Symposion.
- . 1993a. "The field of Cultural Production, or: The Economic World Reversed". I *The field of cultural production : essays on art and literature*, redigerad av Randal Johnson. Cambridge: Polity Press.
- . 1993b. "The Production of Belief: Contribution to an Economy of Symbolic Goods". I *The field of cultural production : essays on art and literature*, redigerad av Randal Johnson. Cambridge: Polity Press.
- . 1999. *Praktiskt förnuft : bidrag till en handlingsteori*. Göteborg: Daidalos.
- Bourdieu, Pierre, Jean-Claude Chamboredon, Jean Claude Passeron, och Beate Kraus. 1991. *The craft of sociology : epistemological preliminaries*. Berlin ;: Walter de Gruyter.
- Bourdieu, Pierre, och Loïc J. D. Wacquant. 1992. *An invitation to reflexive sociology*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Broady, Donald. 1991. *Sociologi och epistemologi : om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Skeptronserien, 1102-0210. Stockholm: HLS (Högsk. för lärarutbildning).
- . 1998. "Inledning: en verktygslåga för studier av fält". I *Kulturens fält : en antologi*, redigerad av Donald Broady. Göteborg: Daidalos.
- Emirbayer, M., och E.m. Williams. 2005. "Bourdieu and Social Work". *Social Service Review* 79 (4): 689–724. doi:10.1086/491604.
- Fram, M.s. 2004. "Research for Progressive Change: Bourdieu and Social Work". *Social Service Review* 78 (4): 553–576. doi:10.1086/424544.
- Houston, S. 2002. "Reflecting on habitus, field and capital: towards a culturally sensitive social work". *Journal of Social Work* 2 (2) (Augusti): 149–166.
- Peillon, M. 1998. "Bourdieu's Field and the Sociology of Welfare". *Journal of Social Policy* 27 (2): 213–229.
- Repstad, Pål, och Bodil Lindqvist. 2005. *Sociologiska perspektiv i vård, omsorg och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Ryen, Anne. 2004. *Kvalitativ intervju : från vetenskapsteori till fältstudier*. Översatt av Sven-Erik Torhell. Malmö: Liber ekonomi.

Widerberg, Karin. 2002. *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.